

تمدید مدت پیمان بدلیل تأخیر در پرداخت صورت وضعیتهای تعدیل و محاسبه خسارات مربوطه

نویسنده :

مهندس مرتضی امری نیا

www.claimlaws.ir

واژگان کلیدی : قرارداد، ادعا، claim، تمدید مدت، تعدیل، خسارت

چکیده :

مقاله حاضر شامل دو بخش می باشد. در بخش نخست، سعی گردیده با تفسیری دقیق از متن و محتوای "شرایط عمومی پیمان(نشریه ۴۳۱۱)"^۱ و بخشنامه^۲ " نحوه محاسبه تأخیرات ناشی از تأخیر در پرداخت صورت وضعیت ها (۵۰۹۰)"^۳، روشی برای محاسبه تمدید مدت پیمان به دلیل تأخیر در پرداخت "صورت وضعیتهای تعدیل" ارائه شود. در بخش دوم، به موضوع هزینه های تحمیلی، ناشی از نقض تعهد (اثر تأخیر در انجام تعهدات مالی در قرارداد) و روشهای محاسبه میزان خسارات مربوطه، بر اساس استدلالهای فنی و قراردادی، در انطباق با قوانین حقوقی، پرداخته شده است.

مقدمه :

یکی از چالش برانگیزترین موضوعاتی که در راستای اجرای هر قراردادی احتمال تأسیس آن وجود دارد؛ اثبات وقوع نقض تعهد توسط یکی از طرفین قرارداد و تعیین آثار آن می باشد. که به تبع آن و در جهت خروج از وضعیت ضرر، زیان دیده نسبت به کشف دلایل مستند و مستدل اقدام می نماید. در این میان قراردادهای ساخت که مابین کارفرمایان و پیمانکاران آنها منعقد میشوند، نه تنها از این قاعده مستثنی نبوده،

۱- موافقت نامه، شرایط عمومی و خصوصی پیمانها- بخشنامه ابلاغی سازمان برنامه و بودجه بشماره ۵۴/۸۴۲-۵۴/۱۰۸۸-۱۰۲/۱۰۸۸ تاریخ ۱۳۷۸/۰۳/۰۳

۲ - بخشنامه ابلاغی سازمان برنامه و بودجه بشماره ۵۰۹۰-۵۴/۸۲/۱۱۰ مورخ ۱۳۶۰/۹/۲

بلکه با توجه به ماهیت کارهای پیمانکاری و تعدد تعهدات، از پیچیدگی های بیشتری نیز برخوردار می باشند. مقاله حاضر، با هدف تدقیق در حد و مرز تعهدات مالی طرفین قرارداد و تشریح آثار ناشی از نقض تعهدات مذکور، تدوین گردیده است.

بخش اول : تمدید مدت پیمان بدلیل تأخیر در پرداخت صورت وضعیت های تعدیل

طرح موضوع : در قراردادهای پیمانکاری که بر اساس "موافقت نامه، شرایط عمومی و خصوصی پیمانها - بخشنامه ابلاغی به شماره ۵۴/۸۴۲-۱۰۲/۱۰۸۸ مورخ ۱۳۷۸/۰۳/۰۳- سازمان برنامه و بودجه - نشریه ۴۳۱۱" منعقد می شوند، با استناد به مواد (۳۷) و (۳۰) سند مذکور و با استفاده از روشهای مندرج در بخشنامه " نحوه محاسبه تأخیرات ناشی از تأخیر در پرداخت صورت وضعیت ها - ابلاغی به شماره ۵۰۹۰-۵۴/۸۲/۱۱۰ مورخ ۱۳۶۰/۹/۲- سازمان برنامه و بودجه"، میزان افزایش مدت قرارداد، به دلیل تأخیر کارفرما در انجام تعهدات مالی خود (مبالغ مرتبط با پیش پرداخت و صورت وضعیتهای کارکرد در موعدهای مقرر در اسناد و مدارک پیمان)، محاسبه و بر اساس آن تأخیرات پیمانکار مجاز می گردد.

مطابق با بند «ب» از ماده ۳۷ شرایط عمومی پیمان، قراردادهایی که مشمول تعدیل آحاد بهاء میباشند، پس از تأیید هر یک از صورت وضعیتهای موقت از جانب کارفرما، پیمانکار صورت وضعیت تعدیل آحادبهای آن را مطابق با آخرین شاخص های ابلاغ شده از جانب سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، محاسبه و به نحوی که در بند «الف» ماده ۳۷ تعیین گردیده است، به منظور بررسی و پرداخت، به مهندس مشاور ارسال می نماید.

طبق "تبصره مندرج در بند «ب» ماده ۳۷"، چنانچه به هر دلیل و غیر از قصور پیمانکار، تعدیل کارکردهای هر نیمه از سال (سه ماهه اول و دوم یا سه ماهه سوم و چهارم)، پس از سپری شدن سه ماه از آن نیمه‌ی سال، باشاخص های قطعی پرداخت نشوند، در این حالت کارفرما نتوانسته است به تعهدات مالی خود در موعدهای مندرج در اسناد و مدارک پیمان عمل نماید که در نتیجه آن و بر اساس بند «الف- ۹» ماده ۳۰ شرایط عمومی پیمان، قرارداد مشمول شرایط تطویل مدت پیمان خواهد بود.

حال اینکه؛ با وجود صراحت بر تحقق شرایط تمدید مدت پیمان در مستندات فوق، هیچگونه راهکاری برای محاسبه میزان افزایش مدت پیمان به دلیل تأخیردر پرداخت "صورت وضعیتهای تعدیل" ارائه نگردیده است و طرفین قرارداد با دنبال نمودن مواد و تبصره های سابق الاشاره، پس از رسیدن به بند «الف- ۹» ماده ۳۰ شرایط عمومی پیمان، ادامه‌ی زنجیره‌ی روش محاسبه تطویل مدت قرارداد در شرایط پیش گفته را، گسسته می بینند. زیرا روال بر این است که مفاد بخشنامه شماره ۵۰۹۰-۵۴/۸۲/۱۱۰-۱ مورخ ۱۳۶۰/۹/۲ اختصاص به تأخیر در پرداخت صورت وضعیتهای کارکرد و پیش پرداخت دارد. به گونه ای که حتی با استعلام موضوع از مراجع ذیصلاح، به دلیل عدم وجود بستر قانونی و بخشنامه ای، راهکاری ارائه نشده است و همواره این پرسش وجود دارد که؛ برای محاسبه تأخیرات ناشی از دیرکرد در پرداخت "صورت وضعیتهای تعدیل" چه راهکاری می توان یافت؟

جهت یافتن پاسخی مناسب برای پرسش فوق، ابتدا به مرور مواد (۳۷) و (۳۰) از شرایط عمومی پیمان (نشریه ۴۳۱۱) می پردازیم و سپس بخشنامه‌های مرتبط و ابلاغی از جانب سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

۱- شرایط عمومی پیمان (نشریه ۴۳۱۱)، ماده ۳۷ : پرداختها

بند (الف) : در آخر هر ماه، پیمانکار، وضعیت کارهای انجام شده از شروع کار تا آن تاریخ را که طبق نقشه های اجرایی، دستورکارها و صورت جلسه هاست، اندازه گیری مینماید و مقدار مصالح و تجهیزات پایکار را تعیین میکند. سپس بر اساس فهرست بهای منضم به پیمان،

مبلغ صورت وضعیت را محاسبه کرده و آنرا در آخر ماه تسلیم مهندس ناظر می نماید. مهندس مشاور، صورت وضعیت پیمانکار را از نظر تطبیق با اسناد و مدارک پیمان کنترل کرده و در صورت لزوم با تعیین دلیل اصلاح می نماید و آن را در مدت حداکثر ۱۰ روز از تاریخ دریافت از سوی مهندس ناظر برای کارفرما ارسال می نماید و مراتب را نیز به اطلاع پیمانکار می رساند. کارفرما صورت وضعیت کنترل شده از سوی مهندس مشاور را رسیدگی کرده و بعد از کسر وجوهی که بابت صورت وضعیت های موقت قبلی پرداخت شده است و همچنین اعمال کسور قانونی و کسور متعلقه طبق پیمان، باقیمانده مبلغ قابل پرداخت به پیمانکار را حداکثر ظرف ۱۰ روز از تاریخ وصول صورت وضعیت، با صدور چک به نام پیمانکار، پرداخت می کند. با پرداخت صورت وضعیت موقت، تمام کارها و مصالح و تجهیزاتی که در صورت وضعیت مزبور درج گردیده است، متعلق به کارفرماست. لیکن به منظور اجرای بقیه کارهای موضوع پیمان، به رسم امانت، تا موقع تحویل موقت، در اختیار پیمانکار قرار میگیرد.^۳

بند (ب): در پیمانهایی که مشمول تعدیل آحاد بهاء هستند، پس از تأیید هر صورت وضعیت موقت از سوی کارفرما، پیمانکار صورت وضعیت تعدیل آحاد بهای آن صورت وضعیت را بر اساس آخرین شاخص های اعلام شده محاسبه می نماید و به منظور بررسی و پرداخت به نحوی که در بند «الف» تعیین شده است، برای مهندس مشاور ارسال می کند. تبصره- اگر به هر دلیل و غیر از قصور پیمانکار، تعدیل کارکردهای هر نیمه از سال (سه ماهه اول و دوم یا سوم و چهارم) پس از سپری شدن سه ماه از آن نیمه سال، با شاخص های قطعی پرداخت نشود، طبق بند «۹» ماده ۳۰ عمل خواهد شد.

۲- شرایط عمومی پیمان (نشریه ۴۳۱۱)، ماده ۳۰: تغییر مدت پیمان

بند (الف): در صورت وقوع هر یک از موارد زیر^۴ که موجب افزایش مدت اجرای کار شود، پیمانکاری تواند درخواست تمدید مدت پیمان را بنماید. پیمانکار درخواست تمدید مدت پیمان را با ارائه محاسبات و دلایل توجیهی^۵، به مهندس مشاور تسلیم می کند و مهندس مشاور پس از بررسی و تأیید، مراتب را برای اتخاذ تصمیم به کارفرما گزارش میکند و سپس نتیجه تصمیم کارفرما را به پیمانکار ابلاغ می نماید:

بند/ زیربند شماره ۹: هرگاه کارفرما نتواند تعهدات مالی خود را در موعدهای درج شده در اسناد و مدارک پیمان انجام دهد.

۳- بخشنامه های سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور^۶

- بخشنامه شماره ۵۰۹۰-۵۴-۱۱۰۸۲/۵۴-۱ مورخ ۱۳۶۰/۹/۲ با موضوع نحوه محاسبه تأخیرات ناشی از تأخیر در پرداخت صورت وضعیتها
- بخشنامه شماره ۱۳۰۰-۵۴-۵۱۸۸-۱ مورخ ۱۳۶۱/۴/۸ با موضوع رفع ایهامات بخشنامه ۵۰۹۰-۵۴-۱۱۰۸۲/۵۴-۱
- بخشنامه ۱۰۱/۱۷۳۰۷۳ مورخ ۱۳۸۲/۰۹/۱۵ با موضوع دستورالعمل نحوه تعدیل آحاد بهای پیمان

۳- توضیح: از اشاره به ادامه بند، به دلیل ارتباط با موضوع خودداری شده است.

۴- توضیح: بند (الف) به تعداد «۱۰» زیربند دارد که زیربند شماره «۹» مرتبط با موضوع بوده و صرفاً به آن اشاره می گردد.

۵- تدوین این مقاله در راستای اجرای عبارت "ارائه محاسبات و دلایل توجیهی" می باشد.

۶- در این مقاله، صرفاً به مواردی از متن بخشنامه ها اشاره خواهد شد که مرتبط با بحث حاضر می باشند- جهت دریافت متن کامل بخشنامه ها به تارنمای نظام فنی و اجرایی کشور به آدرس tec.mporg.ir مراجعه فرمائید.

شرح موضوع :

در ابتدا به تعریف "تعدیل" و کاربرد آن می‌پردازیم: "تعدیل" به معنای "به جای مناسب بازگرداندن" و یا "متعادل نمودن" است. اگر شرایط اقتصادی به گونه‌ای باشد که با مطالعات متعارف در زمان مناقصه و قبل از انعقاد قرارداد بتوان تغییرات در قیمت‌های انجام پروژه را در محدوده زمانی قرارداد تاحدی معقول پیش‌بینی نمود، در این حالت "تعدیل" موضوعیت نخواهد داشت. در غیر این صورت نیاز به راهکارهای کنترل شده ایست، که بر اساس آنها بتوان احتمال خروج قرارداد از عدل و متضرر شدن پیمانکار را به حداقل، کاهش داد. در این راستا؛ یکی از روشهای جبران تغییرات قیمت و تقارب به شرایط عادلانه در حین ساخت، تعدیل قیمت قرارداد است. که در قالب صورت وضعیت‌های تعدیل پس از تأیید هر صورت وضعیت از کارهای انجام شده، براساس دستورالعملها و شاخصهای موقت و قطعی^۷ تهیه و به کارفرما جهت بررسی، تأیید و پرداخت، ارائه میگردد. بنابراین میتوان اینگونه تعریف نمود که مبلغ کارکرد به همراه تعدیل آن، همان مبلغ نهایی انجام کار است که در ازای دریافت آن از جانب انجام دهنده کار، موضوع قرارداد تحویل داده میشود (عوضین معامله)^۸. یعنی تعدیل هر قیمتی، بخشی از همان قیمت است.

با عنایت به شرح فوق و مرور دقیقتر متن و محتوای شرایط عمومی پیمان (نشریه ۴۳۱۱) و بخشنامه ۵۰۹۰-۵۴/۸۲/۱۱-۱ مورخ ۱۳۶۰/۹/۲ نتایج ذیل حاصل می‌شود :

۱- شرایط عمومی پیمان (نشریه ۴۳۱۱) از بعد شرط زمان، جهت پرداخت صورت وضعیت‌های کارکرد و تعدیل، هیچگونه تفاوت و تمایزی قائل نگردیده است. در این خصوص نظر خوانندگان محترم را به مطالعه دقیق مندرجات بند «ب» ماده ۳۷ شرایط عمومی پیمان جلب می‌نمایم.

۲- در متن بخشنامه شماره ۵۰۹۰-۵۴/۸۲/۱۱-۱ مورخ ۱۳۶۰/۹/۲ موارد ذیل مشاهده میگردد :

۱-۲- در "موضوع بخشنامه" مقرر گردیده:

نحوه محاسبه تأخیرات ناشی از تأخیر در «پرداخت صورت وضعیت‌ها [۱]»

نکته-۱) صورت وضعیت‌ها بدون هیچگونه قیدی مطرح گردیده است. بنابراین میتواند شامل صورت وضعیت‌های کارکرد و تعدیل آنها باشد.

۲-۲- در "مقدمه بخشنامه" مقرر گردیده:

"نظر به اینکه در پاره‌ای از موارد «مطالبات پیمانکاران [۲]» در «مدت ضرب الاجل تعیین شده در شرایط عمومی پیمان [۳]»، پرداخت نشده و این تأخیر میتواند موجب تمدید مدت پیمان باشد، برای محاسبه از روش زیر استفاده میشود."
نکته-۲) تعدیل جزعی از مطالبات پیمانکار است.

۷- شاخصهایی که طی بخشنامه‌های ابلاغی از جانب سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، اعلام می‌گردند.

۸- عقود از منظر طبیعت توافقات بصورت معاوضی و یا مجانی تقسیم بندی میشوند. در عقود معاوضی اگر کسی مالی به دیگری میدهد یا تعهدی به گردن می‌گیرد، برای این است که چیزی معادل یا بیشتر از آنچه داده است بدست بیاورد. بر مبنای همین قاعده، قراردادها دارای دو تعهد یا تملیک متقابل می‌باشند. یعنی، هر یک از طرفین، در برابر مالی که میدهد یا دینی که بر عهده میگیرد، مال یا تعهد دیگری بدست آورد. این گروه از قراردادها را که بر حسب طبیعت خود وسیله معاوضه یا معامله است، "عقود معوض" می‌نامند و آنچه که در قالب قرارداد معاوضه یا معامله می‌شود، "عوضین" می‌نامند. (قرارداد و مدیریت ادعا - ص ۴۸ - مرتضی‌آمری نیا - انتشارات سیمای دانش)

نکته-۳) برای پرداخت صورت وضعیت‌های تعدیل در بند «ب» ماده ۳۷ شرایط عمومی پیمان جدید^۹ (نشریه ۴۳۱۱)، مدت و ضرب الاجل تعیین گردیده است.

۳-۲- در "بند «۳» بخشنامه" مقرر گردیده:

"چنانچه در پرداخت «چند صورت وضعیت [۴]» و پیش پرداخت تأخیرهای رخ داده باشد، مدت تمدید پیمان عبارتست از؛ مجموع مدت‌های تمدیدی که برای هر مورد بدست آید".
نکته-۴) صورت وضعیت‌های پیمانکار، شامل صورت وضعیت کارکرد و تعدیل می‌باشد.

۴-۲- در "تبصره مربوط به بند «۳» بخشنامه" مقرر گردیده:

"روش فوق همچنین در حالت‌هایی که در یک مقطع زمانی معین «چند فقره مطالبات پیمانکار [۵]» پرداخت نشده باشد، مورد عمل قرار خواهد گرفت".
نکته-۵) تعدیل جزعی از مطالبات پیمانکار است.

۵-۲- در "بند «۹» بخشنامه" آمده است:

"این دستورالعمل صرفاً برای محاسبه مدت تمدید ناشی از تأخیر در پرداخت «صورت وضعیت‌ها [۶]» و پیش پرداخت‌های پیمانکار می‌باشد و هر نوع آثار مالی و حقوقی ناشی از تمدید مدت پیمان طبق ضوابط مربوطه اعمال می‌گردد و مفاد آن جز در مورد تمدید پیمان قابل استفاده نمی‌باشد".
نکته-۶) صورت وضعیت‌های پیمانکار شامل صورت وضعیت‌های کارکرد و تعدیل است.

همانگونه که از موضوع، مقدمه و متن بخشنامه سابق الاشاره بر می‌آید، برای محاسبه تمدید مدت پیمان ناشی از تأخیر در پرداخت هر گونه صورت وضعیتی، میتوان از راه کارهای ارائه شده در آن بخشنامه استفاده نمود. ضمن اینکه در هیچ جایی از مفاد بخشنامه مذکور، به عدم نفوذ آن به جهت محاسبه تمدید مدت پیمان ناشی از تأخیر در پرداخت صورت وضعیت‌های تعدیل، اشاره‌ای نگردیده است. لکن آنچه که باعث بروز اختلاف نظر بین پیمانکاران و کارفرمایان در خصوص استفاده یا عدم استفاده از بخشنامه شماره ۵۰۹۰-۵۴/۸۲/۱۱۰-۱ برای محاسبه تطویل مدت پیمان، ناشی از تأخیر در پرداخت صورت وضعیت‌های تعدیل می‌گردد، مربوط به عبارتی است که در جزء (۲) از بند شماره «۱» بخشنامه و در معرفی اجزای فرمول محاسبه تمدید آمده است. که عنوان می‌دارد:
"مبلغ صورت وضعیت: عبارتست از مبلغ ناخالص کارکرد صورت وضعیتی که در پرداخت آن تأخیر شده است."

در این خصوص بایستی توجه نمود که صرفاً استناد به عبارت فوق بدون در نظر گرفتن تمامی گزینه‌های موجود در متن بخشنامه و رد مضمونیت آن برای محاسبه تمدید مدت پیمان ناشی از تأخیر در پرداخت صورت وضعیت‌های تعدیل، استدلالی منطقی نخواهد بود. ضمن اینکه مندرجات جزء (۲) بند شماره «۱»، اشاره می‌نماید به "مبلغ ناخالص کارکرد صورت وضعیتی" که در پرداخت آن تأخیر رخ داده است نه "مبلغ ناخالص صورت وضعیت کارکرد".

من حیث المجموع با توجه به تمامی موارد مطروحه، مبالغ منتج از صورت وضعیت تعدیل، بخشی از مبالغ صورت وضعیت کارکرد است که میزان آن در زمان تهیه صورت وضعیت کارکرد، قطعی نبوده و پس از ابلاغ شاخصها محاسبه و به صورت اقساطی (صورت وضعیت کارکرد در چند قسط) توسط کارفرما به پیمانکار پرداخت می‌شود. که با استناد به تبصره مندرج در بند «ب» ماده ۳۷ شرایط عمومی پیمان و

۹- این بند در شرایط عمومی پیمان قدیم معادل بند «ج» ماده ۳۱ بوده است که در بخشنامه ۵۰۹۰-۵۴/۸۲/۱۱۰-۱ مورخ ۱۳۶۰/۹/۲ به آن اشاره شده است.

روشهای مقرر در بند «۴»^{۱۰} بخشنامه ۵۰۹۰-۵۴/۸۲/۱۱۰-۱ مورخ ۱۳۶۰/۹/۲، تمدید مدت پیمان به دلیل تأخیر در پرداخت صورت وضعیت‌های تعدیل، به شرح زیر و با رعایت ملاحظات در فرمول بند «۱» بخشنامه، قابل محاسبه می باشد:

$$(۰/۶۹۷) \text{ (مدت تأخیر در پرداخت) } \left(\frac{\text{مدت اولیه پیمان}}{\text{مبلغ اولیه پیمان}} \right) \left(\frac{\text{مبلغ صورت وضعیت}}{\text{دوره صورت وضعیت}} \right) = \text{مدت تمدید}$$

ملاحظات فرمول بند «۱» بخشنامه ۵۰۹۰-۵۴/۸۲/۱۱۰-۱ مورخ ۱۳۶۰/۹/۲:

- ۱- مدت تمدید: عبارت است از تعداد روزهاییکه بمدت اولیه پیمان اضافه می گردد.
- ۲- ← مبلغ صورت وضعیت: عبارت است از مبلغ خالص دریافتی بابت صورت وضعیت تعدیل با شاخص های قطعی و ضریب (۰/۶۹۷) تبدیل به عدد (۱) میشود. (با عنایت به بند «۴» بخشنامه ۵۰۹۰-۵۴/۸۲/۱۱۰-۱ مورخ ۱۳۶۰/۹/۲)
- ۳- ← دوره صورت وضعیت: با عنایت به مندرجات تبصره بند «ب» ماده ۳۷ شرایط عمومی پیمان، عبارتست از تعداد روزهای کارکرد مشمول تعدیل، در هر نیمه از سال.
- ۴- ← مدت اولیه قرارداد: عبارت از مدتی است که در پیمان بعنوان مدت پیمان ثبت شده است. این مدت به روز تبدیل شده و در رابطه بالا اعمال می گردد.
- ۵- ← مبلغ اولیه پیمان: عبارتست از مبلغی که در پیمان بعنوان مبلغ پیمان ثبت شده است.
- ۶- ← مدت تأخیر در پرداخت: با توجه به مندرجات تبصره بند «ب» ماده ۳۷ شرایط عمومی پیمان، عبارتست از فاصله زمانی تاریخ واقعی پرداخت صورت وضعیت تعدیل بر اساس شاخص های قطعی، با تاریخ پایان سه ماه که از هر نیمه از سال سپری شده است.

بخش دوم: محاسبه میزان خسارت ناشی از نقض تعهد

بارمالی ناشی از تمدید مدت پیمان به دلیل نقض تعهد (تأخیر در پرداخت ها) در دو حوزه و به شرح ذیل قابل بررسی می باشد:

الف) بالاسری‌های جذب نشده.

ب) خسارت تأخیر در تأدیه.

الف) بالاسری‌های جذب نشده:

میتوان موارد مربوط به هزینه‌های اضافی و خسارات ناشی از تمدید مدت پیمان، خارج از قصور پیمانکار و به دلیل تأخیر در پرداخت ها از جانب کارفرما راه مستدل به محاسبات و آنالیز ضرایب بالاسری جذب نشده در روابط قراردادی، کمی سازی نمود. البته روشهای محاسبه و کمی سازی ضرایب بالاسری جذب نشده، مشمول توضیحات مفصلی است که در هر قرارداد با توجه به شرایط حاکم بر آن، متفاوت می باشد. لکن در اینجا با ذکر مثالی ساده به تشریح نحوه استلال در این خصوص می پردازیم.

۱۰- بند «۴»: چنانچه یک صورت وضعیت در چند قسط پرداخت شده باشد، هریک از اقساط، یک صورت وضعیت تلقی شده و جمع تأخیرات حاصل از آنها به عنوان مدت تمدید ناشی از تأخیر در پرداخت آن صورت وضعیت تلقی می گردد. در این حالت بجای حاصلضرب (مبلغ صورت وضعیت ضربدر ۰/۶۹۷) مبلغ خالص دریافتی پیمانکار در هر قسط منظور میگردد.

ضرایب تعریف شده‌ای در قراردادهای پیمانکاری وجود دارند که منتج از توضیحات فهرست بهاء در هر رشته است^{۱۱}. برخی از این ضرایب با عنایت به نوع رشته فهرست بهاء (ابنیه، آب و...) متفاوت می‌باشند. لکن ضریبی تحت عنوان "ضریب بالاسری" وجود دارد که صرفاً با توجه به نوع طرح در اجرای پروژه (عمرانی یا غیر عمرانی)^{۱۲} و نحوه خدمات، متفاوت خواهد بود. این ضریب در طرح‌های عمرانی مربوط به پروژه‌های ساخت، به میزان ۱/۳۰ تعریف گردیده است^{۱۳}. که شامل مواردی چون سود پیمانکار، هزینه‌های مستمکارگاه، دفتر مرکزی، مالیات، ضمانت نامه‌ها و غیره می‌باشد.

در نظر بگیرید؛ انجام عملیات اجرایی در پروژه‌ای برای مدت یک ماه برابر ۱۰۰ واحد توسط پیمانکار برآورد شده باشد. در اینصورت مبلغ پیشنهادی وی به کارفرما برای انجام کار با اعمال ضریب بالاسری (۱/۳۰) به میزان ۱۳۰ واحد خواهد رسید^{۱۴} و پیمانکار انتظار دارد؛ مبلغ ۳۰ واحد را در طول مدت یک ماه (یک واحد در هر روز) در کنار ۱۰۰ واحد، تحت عنوان هزینه‌های بالاسری، جذب نماید. اگر پروژه یک ماهه بدون قصور پیمانکار مشمول ۷ روز تمدید گردد، در این صورت هزینه‌های بالاسری، حداقل به میزان ۷ واحد در مدت ۷ روز تمدید مدت اولیه قرارداد (هر روز یک واحد)، به پیمانکار تحمیل خواهد شد و از آنجایی که ضریب بالاسری به شرح موارد پیشگفته، شامل جبران هزینه‌هایی غیر از "سود" نیز می‌باشد، نتیجتاً با حذف "سود" از ضریب مذکور، مشمول منع مطالبه خسارات ناشی از عدم‌النفع، مستند به تبصره ۲ ماده ۵۱۵ قانون آئین دادرسی مدنی^{۱۵} نبوده و قابل مطالبه خواهد بود.

۱۱- مراجعه به بند (۲-۷) از بخش دامنه کاربرد- مندرج در بخشنامه شماره ۹۳/۱۷۱۵۹۴ مورخ ۹۳/۱۲/۲۵ با موضوع فهرست بهای واحد پایه رشته ابنیه سال ۹۴

۱۲- بند شماره ۱۰ ماده یک قانون برنامه و بودجه مصوب ۱۳۵۲/۱۲/۱۰ و بخشنامه شماره ۱۴ جدید درآمد سازمان تأمین اجتماعی مورخ ۱۳۸۰/۰۵/۰۶ بند شماره ۱۰ ماده یک قانون برنامه و بودجه مصوب ۱۳۵۲/۱۲/۱۰:

طرح عمرانی، منظور مجموعه عملیات و خدمات مشخصی است که بر اساس مطالعات توجیهی فنی و اقتصادی یا اجتماعی که توسط دستگاه اجرایی انجام می‌شود، طی مدت معین و با اعتبار معین برای تحقق بخشیدن به هدفهای برنامه عمرانی پنجساله به صورت سرمایه‌گذاری ثابت، شامل هزینه‌های غیرثابت وابسته در دوره مطالعه و اجرا ویا مطالعات اجرا می‌گردد و تمام یا قسمتی از هزینه‌های اجرای آن از محل اعتبارات عمرانی تأمین می‌شود و به سه نوع انتفاعی و غیر انتفاعی و مطالعاتی تقسیم می‌گردد. ←

→ الف) طرح عمرانی انتفاعی: منظور طرحی است که در مدت معقولی پس از شروع به بهره‌برداری علاوه بر تأمین هزینه‌های جاری و استهلاک سرمایه، سود متناسبی به تبعیت از سیاست دولت را نیز عاید نماید.

ب) طرح عمرانی غیر انتفاعی: منظور طرحی است که برای انجام برنامه‌های رفاه اجتماعی و عملیات زیربنایی و یا احداث ساختمان و تأسیسات جهت تسهیل کلیه وظایف دولت اجرا می‌گردد و هدف اصلی آن حصول درآمد نمی‌باشد.

پ) طرح مطالعاتی: منظور طرحی است که بر اساس قرارداد بین سازمان و یا سایر دستگاههای اجرایی با مؤسسات علمی و یا مطالعاتی متخصص، برای بررسی خاصی اجرا می‌گردد. ←

بخشنامه شماره ۱۴ جدید درآمد سازمان تأمین اجتماعی مورخ ۱۳۸۰/۰۵/۰۶:

طبق مصوبات ۱۲۹ و ۱۴۳ شورای عالی سازمان تأمین اجتماعی قراردادهایی مشمول ضوابط طرحهای عمرانی تلقی می‌شوند که دو شرط زیر را توأم دارا باشند:

الف) قرارداد براساس فهرست بهاء پایه سازمان مدیریت و برنامه ریزی (قراردادهای پیمانکاری) یا ضوابط تیپ سازمان مذکور (قراردادهای مشاوره‌ای) منعقدشده باشد.

ب) تمام یا قسمتی از بودجه عملیات از محل اعتبارات عمرانی دولت (اعتبارات عمرانی ملی، منطقه ای، استانی) تأمین شده باشد.

۱۳- مراجعه به بند (۲-۷-۲) از بخش دامنه کاربرد و پیوست شماره ۳ (شرح اقلام هزینه‌های بالاسری) مندرج در بخشنامه شماره ۹۳/۱۷۱۵۹۴ مورخ ۹۳/۱۲/۲۵ با موضوع فهرست بهای واحد پایه رشته ابنیه سال ۹۴

۱۴- مبلغ پیشنهادی بصورت "نت" و بدون اعمال "پلوس" یا "مینوس" فرض گردیده است.

۱۵- قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور مدنی - ماده ۵۱۵ - تبصره ۲ - خسارت ناشی از عدم النفع قابل مطالبه نیست و خسارت تأخیر تأدیه در موارد قانونی، قابل مطالبه می‌باشد.

ب) خسارت تأخیر در تأدیه:

علاوه بر موارد فنی و قراردادی در خصوص تأخیر در پرداخت ها، جنبه حقوقی و آثار مرتبط با آن نیز قابل بررسی می‌باشد. همانگونه که پیشتر تبیین شد، قرارداد بعنوان یکی از اقسام عقود، بین متعاملین لازم‌الاتباع بوده^{۱۶} و طرفین موظف هستند کلیه تعهدات مندرج در آن را اجرا کنند و در صورت تخلف مسئول خسارت طرف مقابل خواهند بود. تأیید این موضوع به روشنی در ماده ۲۲۱^{۱۷} قانون مدنی تأکید گردیده است.

در رویه حقوقی ایران، الزامی تحت عنوان "خسارت تأخیر تأدیه"^{۱۸} وجود دارد و در مواردی به کار می‌رود که موضوع تعهد، پرداخت مبلغی وجه نقد رایج کشور باشد. با عنایت به مواد ۲۲۶ و ۲۲۸ مندرج در مبحث دوم از فصل سوم قانون مدنی^{۱۸} با موضوع خسارات حاصله از عدم اجرای تعهدات که از آثار معاملات میباشد، و تبصره ۲ ماده ۵۱۵ قانون آئین دادرسی مدنی^{۱۹}، خسارت تأخیر در تأدیه در موارد قانونی قابل مطالبه خواهد بود. بنابراین پرداخت صورت وضعیتهای پیمانکار مشمول موضوع تأدیه وجه نقد (در ذات تعهد) از یک سو و مدت معین برای انجام تعهد براساس مندرجات بند «الف» ماده ۳۷ شرایط عمومی پیمان، از سوی دیگر می‌باشد.

پس آثار مالی ناشی از تأخیر در پرداخت صورت وضعیتها مستند به ماده ۵۲۲ قانون آئین دادرسی مدنی^{۲۰} و نتایج حاصله از رابطه ذیل با در نظر گرفتن شاخصهای کل بهای کالاها و خدمات مصرفی در مناطق شهری، ابلاغی از جانب بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران^{۲۱} قابل محاسبه می‌باشد:

$$\text{مبلغ اصل دین (ریال)} = \left(\frac{\text{عدد شاخص در زمان تأدیه دین}}{\text{عدد شاخص در سررسید}} \right) \times \text{ارزش ریالی دین در زمان تأدیه}$$

ادای دین

۱۶- فصل سوم قانون مدنی- اثر معاملات - مبحث اول- قواعد عمومی- ماده ۲۱۹: عقودی که برطبق قانون واقع شده باشد، بین متعاملین و قائم مقام آنها لازم‌الاتباع است. مگر اینکه به رضای طرفین اقاله یا بعلت قانونی فسخ شود.

۱۷- فصل سوم قانون مدنی- اثر معاملات - مبحث اول- قواعد عمومی- ماده ۲۲۱: اگر کسی تعهد اقدام به امری را بکند یا تعهد نماید که از انجام امری خودداری کند، در صورت تخلف، مسئول خسارت طرف مقابل است. مشروط بر اینکه جبران خسارت تصریح شده و یا تعهد، عرفاً به منزله تصریح باشد و یا برحسب قانون، موجب ضمان باشد.

۱۸- فصل سوم قانون مدنی- اثر معاملات - مبحث دوم- خسارات حاصله از عدم اجرای تعهدات- ماده ۲۲۶: در مورد عدم ایفای تعهدات از طرف یکی از متعاملین، طرف دیگر نمی‌تواند ادعای خسارت نماید، مگر اینکه برای ایفای تعهد مدت معینی مقرر شده و مدت مزبور منقضی شده باشد و اگر برای ایفای تعهد مدتی مقرر نبوده، طرف وقتی می‌تواند ادعای خسارت نماید، که اختیار موقع انجام با او بوده و ثابت نماید که انجام تعهد را مطالبه کرده است.- ماده ۲۲۸: در صورتیکه موضوع تعهد، تأدیه وجه نقدی باشد، حاکم می‌تواند با رعایت ماده «۲۲۱» مدیون را به جبران خسارت حاصله از تأخیر در تأدیه دین، محکوم نماید.

۱۹- قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور مدنی- ماده ۵۱۵- تبصره ۲: خسارت ناشی از عدم النفع قابل مطالبه نیست و خسارت تأخیر تأدیه در موارد قانونی، قابل مطالبه می‌باشد.

۲۰- قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور مدنی- ماده ۵۲۲: در دعوی که موضوع آن دین و از نوع وجه رایج بوده و با مطالبه داین و تمکن مدیون، مدیون امتناع از پرداخت نموده، در صورت تغییر فاحش شاخص قیمت سالانه از زمان سررسید تا هنگام پرداخت و پس از مطالبه طلبکار، دادگاه با رعایت تناسب تغییر شاخص سالانه که توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تعیین می‌گردد، محاسبه و مورد حکم قرار خواهد داد. مگر این که طرفین به نحو دیگری مصالحه نمایند.

۲۱- جهت دریافت شاخصها به تارنمای بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران؛ www.cbi.ir مراجعه نمایید.

نتیجه :

الف) با استناد به مفاد شرایط عمومی پیمان (نشریه ۴۳۱۱) و بخشنامه "نحوه محاسبه تأخیرات ناشی از تأخیر در پرداخت صورت وضعیت ها" ابلاغی توسط سازمان برنامه و بودجه بشماره ۵۰۹۰-۵۴/۸۲/۱۱۰ مورخ ۱۳۶۰/۹/۲ و انجام محاسبات به همراه دلایل توجیهی، میزان تمدید مدت پیمان به دلیل تأخیر در پرداخت صورت وضعیت‌های تعدیل، قابل محاسبه می باشد.

ب) تأخیر در انجام تعهدات مالی (پیش پرداخت، صورت وضعیت های کارکرد و تعدیل)، صرفاً مشمول تطویل مدت پیمان نمی شوند و با انجام محاسبات به همراه دلایل توجیهی، میزان هزینه های تحمیلی قابل محاسبه است.

ج) منطبق با قوانین و رویه های حقوقی، تأخیر در انجام تعهدات مالی (پیش پرداخت، صورت وضعیت های کارکرد و تعدیل)، مشمول خسارت تأخیر در تأدیه دین، خواهد بود.

مراجع:

- ۱- موافقتنامه، شرایط عمومی و خصوصی پیمانها (نشریه ۴۳۱۱)، بخشنامه ۵۴/۸۴۲-۵۴/۱۰۸۸-۱۰۲/۱۰۸۸ مورخ ۱۳۷۸/۰۳/۰۳ - سازمان برنامه و بودجه
- ۲- نحوه محاسبه تأخیرات ناشی از تأخیر در پرداخت صورت وضعیت ها - بخشنامه شماره ۵۰۹۰-۵۴/۸۲/۱۱۰ مورخ ۱۳۶۰/۰۹/۰۲ - سازمان برنامه و بودجه
- ۳- رفع ابهامات بخشنامه ۵۰۹۰-۵۴/۸۲/۱۱۰ مورخ ۱۳۶۰/۰۹/۰۲ - بخشنامه شماره ۱۳۰۰-۵۴/۵۱۸۸-۱ مورخ ۱۳۶۱/۰۴/۰۸ - سازمان برنامه و بودجه
- ۴- دستورالعمل نحوه تعدیل آحاد بهای پیمان - سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور - بخشنامه ۱۰۱/۱۷۳۰۷۳ مورخ ۱۳۸۲/۰۹/۱۵
- ۵- مهندس مرتضی امری نیا- قرارداد و مدیریت ادعا- چاپ اول - تهران - انتشارات سیمای دانش - ۱۳۹۴
- ۶- مجموعه بخشنامه‌های ابلاغی از جانب سازمان مدیریت و برنامه ریزی با عنوان فهرس بهای واحد پایه در رشته‌های مختلف.
- ۷- بخشنامه شماره ۱۴ جدید درآمد مورخ ۱۳۸۰/۰۵/۰۶ - سازمان تأمین اجتماعی
- ۸- گزارش مجموعه آشنایی با بودجه (۴) اعتبارات طرحهای تملک دارایی‌های سرمایه ای - طرح‌های عمرانی - تهیه و تدوین علی پناهی - مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
- ۹- سامانه قوانین مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی :
 - قانون برنامه و بودجه - مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰ - مجلس شورا
 - قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور مدنی - مصوب ۱۳۷۹/۰۱/۲۱ - مجلس شورا
 - قانون مدنی - مصوب ۱۳۱۴/۰۱/۲۰ و ۱۳۱۴/۰۷/۰۱ - مجلس شورا
 - قانون مسئولیت مدنی - مصوب ۱۳۳۹/۰۲/۰۷ - مجلس شورا